

Výskyt racka velkého (*Larus ichthyaetus*) v České republice a Evropě a jeho určování

The occurrence of the Great Black-headed Gull (*Larus ichthyaetus*) in the Czech Republic and Europe and its identification

Martin Vavřík

Omitologická laboratoř UP Olomouc, třída Svobody 26, CZ-771 46 Olomouc

VAVŘÍK M. 1996: Výskyt racka velkého (*Larus ichthyaetus*) v České republice a Evropě a jeho určování. *Sylvia* 32: 49-54.

Článek je věnován popisu prvního a druhého pozorování racka velkého v České republice. Dne 27.9.1992 byl na rybnících u Záhlinic (o. Kroměříž, střední Morava) pozorován jeden juvenilní exemplář tohoto druhu, dne 16.11.1995 na nedaleké Hulínské pískovně pták v šatě 2. zimy. Stručně je zmíněna problematika určování a výskytu v Evropě. Obě pozorování byla akceptována Českou faunistickou komisí.

VAVŘÍK M. 1996: The occurrence of the Great Black-headed Gull (*Larus ichthyaetus*) in the Czech Republic and Europe and its identification. *Sylvia* 32: 49-54.

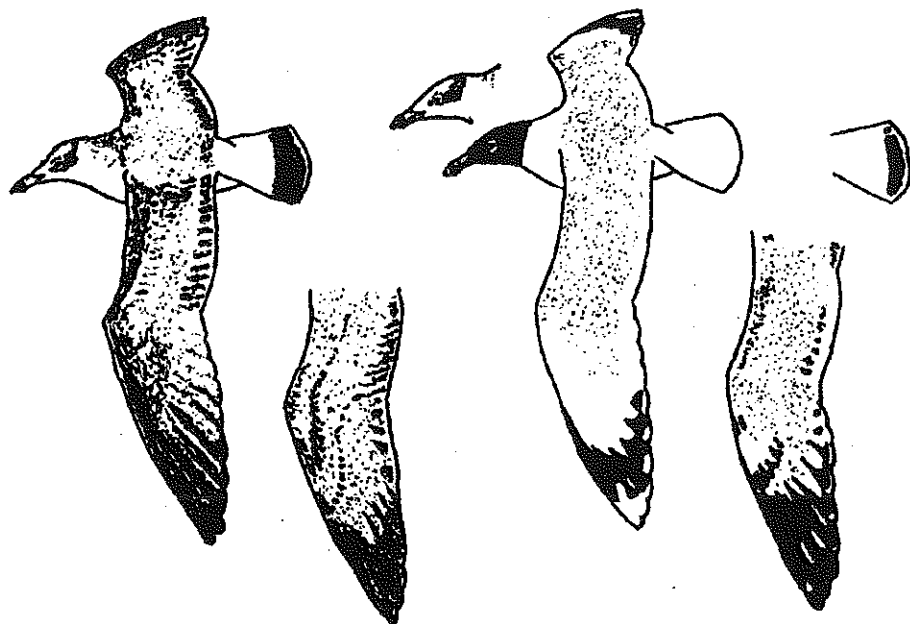
The first and the second record of the Great Black-headed Gull (*Larus ichthyaetus*) in the Czech Republic are described. One juvenile was observed at the Záhlinice ponds on the 27th September 1992 (district Kroměříž, central Moravia) and one bird in the second winter at the nearby Hulin gravel pit on the 16th November 1995. Short notes about field identification and occurrence in Europe are given. Both records were accepted by the Czech Rarities Committee.

Key words: the 1st record, Great-Black headed Gull, *Larus ichthyaetus*, Czech Republic, field identification

Soustava rybníků v Záhlinicích (o. Kroměříž) spolu s přilehlými pískovnamy Hulínskou a Kvasickou je významnou zastávkou ptáků protahujících Moravou (viz např. SITKO, DVORSKÝ & DVORSKÁ 1983). Lokalita je důležitá také pro protahující racky, na podzim a v zimě tu nocují tisíce racků chechtavých (*Larus ridibundus*), stovky racků bouřních (*Larus canus*) a až desítky racků bělohlavých (*Larus cachinnans*) a stříbřitých (*Larus argentatus*).

Dne 27.9.1992 byl jeden z menších (c. 10 ha) rybníků vypuštěný a na bahnech spolu s bahňáky a racky chech-

tavými lovilo také několik větších racků. Při bližší prohlídce jsem rozlišil sedm racků stříbřitých (pět v šatě 1. roku a dva v šatě 3. roku) a jednoho racka bělohlavého v šatě 1. roku. Další z racků byl však výrazně větší a nejdříve jsem ho považoval za racka mořského (*Larus marinus*). Po více než hodině pozorování (dalekohled 8 x 30, vzdálenost c. 50 m, jasno) jsem jej určil jako racka velkého (*Larus ichthyaetus*). S tímto druhem jsem měl v té době již velké zkušenosti, neboť několik ptáků bylo (a stále je) chováno v olomoucké zoologické zahradě. Určení jsem mohl dodatečně

Obr. 1. Racek velký (*Larus ichthyaetus*). Zleva - šat 1. roku (celý pták shora, pohled na křídlo zespoda), šat adultní (celý pták ve svatebním šatě, hlava ptáka v prostém šatě), šat 2. roku (křídlo shora, ocas). Podle GRANTA 1982; upraveno.

Fig. 1. Great Black-headed Gull (*Larus ichthyaetus*). From left to right: first-winter plumage (from above, underside of wing), adult plumage (bird in summer plumage, head in winter plumage), second-year plumage (upperside of wing, tail). Reprinted from GRANT 1982.

potvrdit srovnáním s údaji v literatuře (CRAMP & SIMMONS 1983, GRANT 1982). Při pozorování byly zaznamenány tyto znaky:

Vzhled. Pták byl o poznání větší než přítomní raci stříbřítí, od nichž se lišil výrazně hranatou hlavou - nejvyšší bod temene ležel daleko za okem.

Hlava. Tmavý zobák se světlým kořenem výrazně kontrastuje se světlou, prakticky neskrvnitou hlavou.

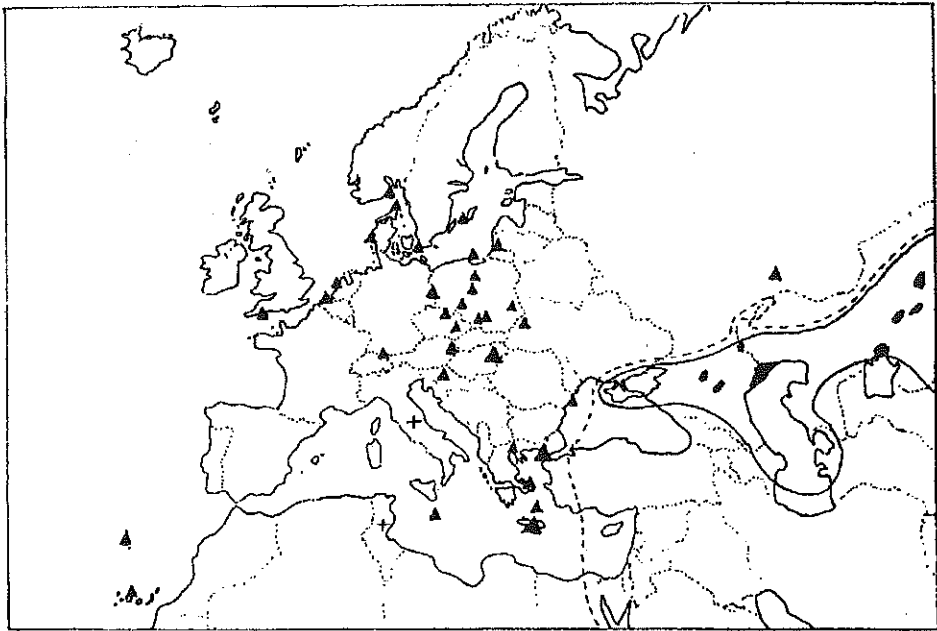
Tělo. Pera hřbetu hnědá, spodina světlá.

Křídla. Vnější ruční letky tmavé, vnitřní tvoří v křídle výrazné světlé

okénko. Loketní letky tmavohnědé, tvoří tmavou koncovou pásku. Velké ruční krovky skvrnité, druhá páska v křídle tudíž není vytvořena. Spodina křídla zbarvená odlišně než u racků stříbřítých: namísto tmavé vnější a světlé vnitřní poloviny ručních letek a skvrnitých krovek je vytvořena tmavá špička o podobném rozsahu jako shora u adultních racků stříbřítých, zbytek spodiny je světlý.

Ocas. Černá koncová páska ostře kontrastuje s bělavými kořeny rýdovacích per.

Po celou dobu pozorování racek lovil v bahně nebo odpočíval, asi dvakrát krátce popoletl.

Obr. 2. Výskyt racka velkého v Evropě do roku 1995. Vysvětlivky: plná čára - hranice hnízdního areálu (s vyznačením jednotlivých hnízdišť tmavými ploškami), přerušovaná čára - oblast pravidelného mimohnízdního výskytu, velké trojúhelníky - místa častějšího výskytu, malé trojúhelníky - místa 1-3 pozorování.

Fig. 2. Occurrence of Great Black-headed Gull (*Larus ichthyaetus*) since 1995. Legends: solid line - boundary of the breeding range (breeding sites are by black patches), hatched line - area with regular non-breeding occurrence, larges triangles - more than 3 records, small triangles - between one and three records.

Dne 16. listopadu 1995 jsem na stejné lokalitě sčítal táhnoucí racky. Zaregistroval jsem 21 racků bělohlavých (*Larus cachinnans*) a stříbřitých (*Larus argentatus*) a jednoho mladého racka mořského (*Larus marinus*). V podvečer jsem pak sčítal racky nalletující na nocoviště na Hulínské pískovně, ležící jen asi 200 metrů severně od soustavy. Přitom jsem mezi 3.000 racky chechtavými, 250 racky bouřními a několika racky bělohlavými zpozoroval většího racka, v němž jsem ihned poznal racka velkého v šatě 2. zimy. Pozoroval jsem jej asi 10 minut (dalekohled 20 x 50, vzdálenost 100 až

200 m, zataženo), přičemž racek stále odpočíval na hladině. Po konečném určení jsem se dále věnoval sčítání racků. Při pozorování jsem zaznamenal následující znaky:

Vzhled. O poznání větší než racek bělohlavý i stříbřitý, typicky hranatá hlava.

Hlava. Světlá s výrazným černým týlem a černými skvrnami před a za okem. Na levé straně hlavy byly tyto skvrny spojeny s černým týlem širokou páskou, na pravé straně bylo toto spojení přerušené. Kresba silně připomíná

nala kresbu hlavy rybáka velkozobého
v prostém šatě.

Tělo. Hřbet šedý, spodina bílá.

Křídla. Šedá jako hřbet, ruční letky
s černými špičkami, ramenní letky
(terciály) tmavé.

Pozn.: Začátkem dubna 1996 byli
dva adultní ptáci pozorováni na údolní
nádrži Rozkoš, o. Náchod (BĚLKA ex
PAVEL úsiné). Toto pozorování do-
sud nebylo akceptováno faunistickou
komisí.

Určování v terénu. Racek velký
v adultním šatě je nezaměnitelný
s kterýmkoliv jiným druhem racka.
V šatech nedospělých však může dojít
k záměně s nedospělým rackem stříb-
řitým (*Larus argentatus*), bělohlavým
(*Larus cachinnans*), žlutohým (*Lar-
us fuscus*) či mořským (*Larus mari-
nus*). Nejpravděpodobnější je v juve-
nilním šatě záměna s rackem moř-
ským a v šatě 1. zimy s rackem stříb-
řitým. Proto dále uvádím nejpodstat-
nější znaky umožňující jeho určení (viz
také obr. 1) - podle CRAMPA & SIM-
MONSE 1983, GRANTA 1982 a HAR-
RISONA 1989.

Vzhled. Racek velký je obvykle zřete-
lně větší než racek stříbřitý, ale ne tak
mohutný jako racek mořský (rozpětí
149 - 170 cm proti 140 - 150 u racka
stříbřitého a 150 - 165 u racka moř-
ského, CRAMP & SIMMONS 1983).
Oproti zmíněným druhům má také pro-
porcionálně delší nohy. Charakteristický
je tvar hlavy - čelo je protáhlé, s vrcho-
lem daleko za okem, "rypákovitý" vzhled
hlavy podtrhuje dlouhý silný zobák.
Křídla jsou oproti jiným druhům špiča-
tější a delší. Ramenní krovky často vy-
čnívají a při pohledu ze strany tvoří
na linii hřbetu výrazný hrb. Složené
ruční letky dosahují daleko za ocas.

Hlas. Hlasité vránovité "kra-ah" nebo
"kraapa".

Juvenilní šat (od dosažení vzletnosti
do října). Na rozdíl od jiných druhů
má hnědý kořen krku a skvrny po
stranách prsou (někdy tvořící úplný
oboek), silně kontrastující s bílým
zbarvením ostatních částí těla. Bílá je
hlava - s tmavou ploškou pouze ko-
lem oka - spodina mimo zmíněné
skvrnění a kostřec. Pera hřbetu, lopa-
tek a menších loketních krovek jsou
tmavohnědá se širokými světlými lemy,
tvořící skvrnitou kresbu. Ruční část
křídla (ruční letky a krovky) je tma-
vohnědá až černohnědá, pouze vnitřní
ruční letky jsou světlejší. Černohnědé
loketní letky s bílými špičkami kon-
trastují se světle šedohnědými velkými
loketními krovkami. V křídle tak
vzniká před černavou koncovou pás-
kou výrazné světlé pole. Spodina kříd-
la světlá, s tmavou špičkou a nezřete-
lnými tmavými špičkami krovek. Ocas
s bílým kořenem a černou koncovou
páskou zasahující téměř polovinu dél-
ky rýdováků a tudíž většinu viditelné
části ocasu.

Šat 1. zimy (srpen - duben). Jako
předchozí, pouze černavé části vybled-
lé do hněda a světlohnědé do bělava.
Výrazným rozdílem oproti jiným dru-
hům velkých racků je, že už v tomto
šatu dosahuje konečného, tj. šedého
zbarvení per hřbetu a ramenních letek.
Tmavá plocha na zobáku omezena na
ostře ohraničenou černou špičku.

Šat 1. jara (únor - září). Jako před-
chozí, občas se objevuje částečná nebo
úplná kápě. Nohy šedé.

Šat 2. zimy (červenec - duben, po úpl-
ném pelichání). Hlava jako v prostém
šatě, spodina bílá, hřbet a lopatky še-
dé. Vnější ruční letky a krovky téměř

černé, vnitřní ruční část a loketní část čistě šedé, jen mezi krovkami obvykle několik hnědých per, černá křídelní páska na loketních letkách nevýrazná. Ocasní páska užší.

Šat 2. jara (únor - září). Jako předchozí, obvykle se vyvíjí částečná nebo úplná kápě.

Šat 3. zimy a jara. Velmi připomínají adultní ptáky, rozsah černého zbarvení na ručních letkách je však větší, jejich bílé špičky jsou menší. Zbytky ocasní a křídelní pásky.

Svatební šat (leden - září). Úplná černá kápě s rovným spodním okrajem (jako racek černohlavý), výrazné bílé srpky nad a pod okem (širší v jeho zadní části). Hřbet šedý, tmavější než u racka chechtavého, přechází ve světlejší loketní část křídla a široký, ostře oddělený bílý zadní okraj křídla. Ruční letky bílé, s černým srpkem na šesti vnějších - mimo krajní letku je černé zbarvení tvořeno jen předkončovou páskou (na rozdíl od stupňovitě se zmenšujícího rozsahu na letkách racků stříbřitých). Zobák oranžovo-žlutý s černou páskou u špičky a červenoooranžovou špičkou. Nohy zelenavě žluté s oranžovými blánami mezi prsty.

Prostý šat (srpen - únor). Jako svatební, pouze černá maska za okem (kolem oka a na horní líci, spodní bílý srpek zůstává). Objevuje se variabilní černé skvrnění vzadu na temeni a na kořeni krku.

ROZŠÍŘENÍ A VÝSKYT V EVROPĚ

Areál rozšíření racka velkého má ostrůvkovitý charakter, s jednotlivými lokalitami někdy i stovky kilometrů od sebe. Hnízdí od severu Krymu na východ přes severní Kaspické moře

a středoasijská jezera po jezera v Mongolsku a horní tok Chuang Che v Číně (j. Kukunor aj.). Nejsevernější lokalitou je j. Čany. Zimoviště se rozkládají od jihovýchodního Středomoří (Egypt, Izrael, východní Turecko) a severovýchodní Afriku (Etiopie, Rudé moře) na východ po západní Indii - a vzácněji dále až po Japonské moře a na sever po oblast hnízdišť. Zálety mimo Evropu byly zjištěny v Africe na jih po Keňu, Ugandu, na severovýchod po Tomskou a Čitinskou oblast a na západ po Madeiru a Kanárské ostrovy (tam prvně ad. ex. 31.3.1995). Odlet ze zimovišť probíhá v únoru až březnu, široké pohnízdni potulky - nezřídka stovky kilometrů mimo areál výskytu - začínají po dosažení vzletnosti mláďat v červnu a červenci (CRAMP & SIMMONS 1983, HARRISON 1989, ILIČEV & ZUBAKIN 1988)

V současné době nedochází k výrazným změnám v areálu, pouze k určitému přesunu ptáků mezi jednotlivými koloniemi. Veškeré lokality tedy zahrnují pouze dvě nebo dokonce jedinou populaci, která čítá c. 20.000 - 25.000 párů. K stálému růstu přitom dochází pouze v severním Černém moři - a s tím pravděpodobně souvisejí také zjištění v Evropě (ILIČEV & ZUBAKIN 1988).

Mimo několik pozorování z jižní Evropy (Sardinie, Malta, Řecko) naznačují evropská pozorování směr pohybu z míst pravidelného výskytu na severozápad až po Británii, Belgii, Holandsko, Dánsko a jižní Norsko (viz obr. 2). Do konce první poloviny tohoto století byla přitom ze západní Evropy známa pouze tři pozorování - Anglie 1859, Belgie 1936 a Holandsko 1946 (VINICOMBE & HOPKIN 1993). V poslední době - snad také díky pokroku v určování spojenému s vydáním GRANTOVA (1982) klíče - je zjišťován častěji, přičemž je třeba upozornit zvláště na výskyt v Polsku (16

pozorování od prvního v r. 1978, z toho většina od r. 1988, včetně sedmi v roce 1995) a Maďarsku (prvně 1992, od té doby však pravidelně, 1994 až 8 ex.). Rovněž byl již minimálně dvakrát pozorován v Rakousku (ANONYMUS 1994). Až na zimní období se vyskytuje celoročně (viz ale dvojí výskyt pravděpodobně téhož ptáka začátkem let 1992 a 1994 v Cottbusu, Německo, ANONYMUS 1994), výjimkou nejsou dlouhodobější pobyty (15.6. - polovina září 1993 ad. Hortobágy) nebo návrat na lokalitu více let po sobě (IJsselmeer, Nizozemí, léto 1974-1976, van IJZENDOORN 1983).

DISKUSE

Racci velcí se vyskytují v Evropě ve dvou vlnách. První probíhá na jaře a je způsobena pravděpodobně fenoménem přelétnutí - ptáci vracející se ze zimovišť přeletí přes hnízdiště a pokračují v původním směru tahu. Větší část těchto ptáků tvoří adulti (18 ex. proti 2 subadultům a 7 jednoletým ptákům, včetně zmíněného třetího českého pozorování). Někteří ptáci z této vlny zůstávají v Evropě přes léto. Druhá vlna souvisí s pohnízdní disperzí a převažují v ní jednoletí ptáci (7 proti 3 subadultům a 2 adultům), sem spadají první dvě zmíněná česká pozorování).

Podle míst, kde byl zjištěn výskyt, se zdá, že je preferována tahová cesta vedoucí z Černého moře napříč kontinentem k Baltu a Severnímu moři - tuto cestu používají např. racci černohlaví (*Larus melanocephalus*) a pravděpodobně i racci bělohlaví (*Larus cachinnans* - jedinec kroužkovaný jako pull. na Krymu byl zjištěn u Karviné, HUDEČEK in litt.). A protože se racek velký na zimovištích sdružuje právě s racky bělohlavými (VOOUS 1962), je možné alespoň některé vý-

skyty v Evropě vysvětlit jeho přidružením k takto táhnoucím jedincům tohoto druhu, který se u nás na tahu vyskytuje pravidelně (VAVŘÍK in prep.) a při obou pozorováních racka velkého v České republice byl současně s ním na lokalitě minimálně jeden zaznamenán. Není bez zajímavosti, že za prakticky stejných podmínek jako při druhém popsaném pozorování racka velkého jsem jen tři dny předtím (13.11.1995) pozoroval na velkém novcovišti racků v Tovačově (o. Přerov) adultního racka černohlavého. Listopadové pozorování racka velkého je podle dostupných informací nejpozdějším výskytem v západní Evropě.

LITERATURA

- ANONYMUS 1994: Western Palearctic news. *Birding World* 7: 91 - 93.
- ANONYMUS 1994: Fischmöwe. European news. *British Birds* 87: 409.
- CRAMP S. & SIMMONS K. E. L. (eds) 1983: The Birds of the Western Palearctic. Vol. III. *Oxford University Press, Oxford*.
- GRANT P. J. 1982: Gulls: a guide to identification. *Berkhamsted*.
- HARRISON P. 1989: Seabirds: an identification guide. Revis. edition. *Helm Publishers, London*.
- van IJZENDOORN E. J. 1983: Reuzenzwartkopmeeuw in IJsselmeergebied in zomers van 1974-76. *Dutch Birding* 11: 5-8.
- ILJIČEV V. D. & ZUBAKIN V. A. (eds) 1988: Pticy SSSR. Čajkovyje. *Nauka, Moskva*.
- SITKO J., DVORSKÝ M. & DVORSKÁ J., 1983: Ptactvo Kroměřížska. *Zprávy MOŠ* 41: 19 - 85.
- VAVŘÍK M. (in press): Racek bělohlavý (*Larus cachinnans*) - výskyt v České republice a Evropě, určování a taxonomický status. *Sylvia* 33.
- VINICOMBE K. & HOPKIN P. J., 1993: The Great Black-headed Gull in Britain. *British Birds* 86: 201-205.
- VOOUS K. H. 1962: Die Vogelwelt Europas und ihre Verbreitung. *Hamburg*.

Došlo 30. listopadu 1995, přijato 10. října 1996.
Received 30 November 1995, accepted 10 October 1996.